

บทที่ 6

ดนตรีกับการละเล่นพื้นบ้านอีสานใต้

ดนตรีไทยและวัฒนธรรมดนตรีอาเซียนเป็นรายวิชาที่พัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ความเข้าใจสามารถนำไปประยุกต์ใช้และต่อยอดในการเรียนรู้ สอดคล้องกับปรัชญาของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ที่ว่า “สถาบันอุดมศึกษา เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ดังนั้นเนื้อหาในบทนี้ผู้เขียนจึงได้แทรกเนื้อหาการละเล่นพื้นบ้านอีสานใต้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ของตน อันจะเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟู ส่งเสริม และพัฒนาการแสดงพื้นบ้านอีสานใต้ให้คงอยู่สืบต่อไป

การละเล่นพื้นบ้าน

การละเล่นพื้นบ้าน หมายถึง การแสดงใด ๆ อันเป็นประเพณีนิยมในท้องถิ่นและละเล่นกันในท้องถิ่นของตน เพื่อความสนุกสนานรื่นเริงตามฤดูกาล การแสดงต้องเป็นไปอย่างมีวัฒนธรรมใช้ถ้อยคำสุภาพ แต่งกายสุภาพ ถูกต้องตามความนิยมและวัฒนธรรม เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น สถานที่ที่ต้องจัดให้เหมาะสมกับโอกาสที่จะแสดง การละเล่นพื้นบ้านจะยึดเป็นอาชีพหรือเพื่อหารายได้ และจะมีดนตรีหรือการขับร้องหรือการฟ้อนรำประกอบก็ได้ การละเล่นพื้นบ้านแบ่งออกเป็น 2 ประเภทดังนี้

1. การแสดงพื้นบ้าน

การแสดงพื้นบ้าน หมายถึง การละเล่นที่มีการแสดง การรำ รำ มีบทเพลงและดนตรีประกอบ ที่ได้วางเป็นแบบแผนและนิยมเล่นหรือถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนแพร่หลาย การแสดงพื้นบ้านอาจเกิดจากการบูชาดวงสรรพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นการแสดงเพื่อความบันเทิงรื่นเริง

2. เพลงพื้นบ้าน

เพลงพื้นบ้าน หมายถึง เพลงที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ คิดประดิษฐ์แบบแผนการร้องที่เป็นไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาพูดในท้องถิ่นของตน นิยมร้องเล่นกันในเทศกาลหรืองานที่มีการชุมนุมรื่นเริง หรือเป็นการละเล่นที่สืบทอดต่อกันมา เนื้อความของเพลงพื้นบ้านที่นิยมร้องมักจะเป็นการเกี่ยวพาราสีระหว่างชายกับหญิง ปะทะคารมกันในด้านสำนวนโวหาร สิ่งสำคัญของการร้อง คือ การด้นกลอนสด และเป็นการร้องโต้ตอบกันด้วยปฏิภาณไหวพริบ ก่อให้เกิดความสนุกสนานกันทั้งสองฝ่าย

จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดบุรีรัมย์ มีเขตติดต่อกับจังหวัดมหาสารคาม นครราชสีมา สุรินทร์ และสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย หรือที่เรียกกันว่า “เขมรต่ำ” ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้จังหวัดบุรีรัมย์ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมทั้งแบบไทยภาคกลาง จากจังหวัดนครราชสีมา ไทยอีสาน จากเขตติดต่อทางด้านจังหวัดมหาสารคาม และวัฒนธรรมเขมร จากทางด้านจังหวัดสุรินทร์ และสาธารณรัฐกัมพูชา การละเล่นของชาวจังหวัดบุรีรัมย์ มีทั้งที่เป็นแบบไทยภาคกลาง ไทยลาว ไทยกวย (ส่วย) ไทยเขมร และไทยเบ็ง โดยเฉพาะการละเล่นแบบไทยเขมรที่จะกล่าวต่อไปนี้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับการละเล่นในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ ทั้งนี้เพราะดินแดนแถบนี้มีลักษณะทางวัฒนธรรมเป็นแบบไทยเขมรด้วยกัน

การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดบุรีรัมย์

1. ลิเกเขมร

คำว่า “ลิเก” เป็นภาษาแขก ไทยได้เลียนแบบและเริ่มเล่นลิเกขึ้น ดังนั้นเพื่อรำลึกถึงผู้ให้กำเนิดลิเกจึงต้องมีการออกแขกเสมอ ลิเกเขมรจะเริ่ม โดยการออกแขกบทไหว้ครู กลอนลิเกเขมร ส่วนบทการแสดงจะร้องพรรณนาคล้ายลิเกไทย บทร้องและบทพูดมีการผสมกันระหว่างภาษาไทยกับเขมร (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.1)

ภาพประกอบ 6.1 ลิเกเขมร

ที่มา (ธงรบ ขุนสงคราม. 2559 : อัดสำเนา)

ปัจจุบันที่ยังคงแสดงอยู่คือ คณะตาเฟือก บ้านไทร อำเภอประโคนชัย การละเล่นเหมือนลิเกทั่วไป มีวงดนตรีปี่พาทย์เขมรบรรเลงประกอบ เรื่องราวที่แสดงนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น จันทร์โครพ ลักษณะวงษ์ สังข์ทอง ฯลฯ ตัวแสดงมีครบตั้งแต่เจ้าฟ้ามหากษัตริย์ ตัวพระ ตัวนาง เสนา นางสนม และที่ขาดไม่ได้ก็คือ ตัวตลก

วงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการละเล่นลิเกเขมร คือ วงปี่พาทย์เขมร เครื่องดนตรีประกอบด้วย ระนาดเอก 1 ราง กลองทัด 1 คู่ ตะโพน 1 ใบ ฉิ่ง ฉาบ และกรับ บรรเลงเพลงประกอบการละเล่นลิเกโดยทั่วไป

2. กัณฑ์รอบเมือง (ปรบไก่อ)

การเล่นกัณฑ์รอบเมืองเป็นการละเล่นที่นิยมมาก เช่น เมื่อมีการขึ้นบ้านใหม่ ฉลองพระบวชนาค งานปีใหม่ และงานศพ เป็นต้น ลักษณะการละเล่นคล้าย ๆ กับ เจริญเบรลิน และเพลงโคราช โดยจะมีผู้เล่นเป็นฝ่ายชาย ฝ่ายหญิง ฝ่ายละ 2 - 3 คน ร้องเป็นนิทาน บทเกี่ยวพาราสี บทตลกเสหา อวยชัยให้พร และจะมีลูกคู่คอยร้องรับเวลาร้องว่า “โอนอแก้ว แก้วพี่อาเอย นานอแก้วเอย” พร้อมกับปรบมือให้จังหวะ การละเล่นชนิดนี้ไม่มีเครื่องดนตรีบรรเลงประกอบ จะมีเฉพาะการปรบมือให้จังหวะเท่านั้น

สงบ บุญคล้าย (2522 : 88) กล่าวไว้ว่า การเล่นกัณฑ์รอบเมืองเกิดขึ้นครั้งแรกในเขมร (กัมพูชา) มาเผยแพร่ครั้งแรกที่อำเภอบ้านกรวด (ขณะนั้นเป็นหมู่บ้านขึ้นต่อตำบลปังกู) ต่อมาการเล่นกัณฑ์รอบเมืองได้ขยายไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ จนทั่วเมืองตะลุง (ปัจจุบันคือ อำเภอประโคนชัย) จนกลายเป็นการละเล่นพื้นบ้านของที่นี่

ภาพประกอบ 6.2 วงมโหรีพื้นบ้านเขมร

ทีมา (สุนทรียศาสตร์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น. 2552 : 48)

3. มโหรีพื้นบ้านเขมร

ปัจจุบันมโหรีพื้นบ้านเขมรที่มีชื่อและมีนักดนตรีผู้สืบทอดอยู่ก็คือ “วงมโหรีพื้นบ้านเขมร” ป้าพลอยและป้าคำเรียบ ลาดประโคน (ปัจจุบันทั้งสองท่านเสียชีวิตแล้ว) บ้านสะเดา ตำบลสะเดา อำเภอพลับพลาชัย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นวงมโหรีเขมรที่สืบเชื้อสายมาจากราชสำนักเขมร เนื่องจากบิดามารดาของท่านอพยพมาจากประเทศกัมพูชามาเกือบสามชั่วอายุคน

เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงได้แก่ ตะเข้ (กะปี่) จับเป็ย (กระจับปี่) ตรว (ชอกันตรึม) ปี่สไล สะโกร (กลองกันตรึม) ปี่สไล กรับ (เป็นเครื่องดนตรีที่ประดิษฐ์ขึ้นเอง) และฉิ่ง (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.2)

ทุกคนในวงล้วนแล้วแต่เป็นเครือญาติพี่น้องกัน และมีอาชีพทำไร่นานา จะรวมตัวกันก็ต่อเมื่อมีงานหรือมีการว่าจ้าง เป็นงานเกี่ยวกับพิธีกรรมและงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช งานแต่งงาน ซึ่งเป็นงานที่มีแบบแผนประเพณีที่จำเป็นต้องมีวงมโหรีประกอบ (เกรียงศักดิ์ ประจักษ์, สัมภาษณ์, 2549)

4. กันตรึมพื้นบ้าน

ความเป็นมาของกันตรึมหรือโจ๊ะกันตรึม เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชาวอีสานใต้ เป็นการละเล่นที่มีดนตรีประกอบและถือว่าดนตรีประกอบมีความสำคัญและมีบทบาทมากที่สุด ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน มีคำร้องเป็นภาษาชาวเขมรสูง การเล่นกันตรึมได้รับความนิยมมากในแถบจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์ จากการสืบประวัติการละเล่นกันตรึมไม่ค่อยได้รายละเอียดมากนัก ทราบแต่เพียงว่าการเล่นแบบนี้ได้รับการถ่ายทอดมาจากขอม แต่เดิมการเล่นใช้สำหรับประกอบการบวงสรวง เวลามีการทรงเจ้าเข้าผี (โกลมะมั่วดหรือบองบ็อด) หรืองานพิธีกรรม (สงบ บุญคล้าย, 2541 : 162)

นอกจากนี้ในชุมชนที่ใช้ภาษาไทยเขมรในเขตอีสานใต้ ได้แก่ จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ ในสมัยโบราณ โดยเฉพาะงานแต่งงาน ถือว่าจะขาดดนตรีกันตรึมไม่ได้ เจ้าสาวบางคนถึงกับวางเงื่อนไขไว้ว่าหากไม่เอากันตรึมมากล่อมหอ จะไม่ยอมร่วมหอลงโรงด้วยหรือถึงกับเกิดการเลิกร้างการแต่งงานกลางคันก็มี เพราะถือว่าการแต่งงานนั้นไม่สมบูรณ์แบบ ทำให้เจ้าสาวเสียขวัญและกำลังใจ หรืออาจจะมีอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ซึ่งหมายถึงการหย่าร้างหรือพลัดพรากจากกัน

ก่อนการละเล่นกันตรึมทุกครั้งจะต้องมีการไหว้ครู เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่นักร้องนักดนตรี หลังจากนั้นเริ่มการแสดงด้วยการบรรเลงบทไหว้ครู แล้วจึงขับร้องบทต่าง ๆ โดยใช้ภาษาเขมรสูงหรือมีภาษาไทยประสมบ้าง เนื้อหาที่ร้องส่วนใหญ่เป็นบทเกี่ยวพาราตี และร้องโต้ตอบกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง เช่นเดียวกับการละเล่นพื้นเมืองภาคกลาง บทร้องมีทำนองสนุกสนานกลอนที่ร้องจะเป็นการท่องจำกลอนร้องที่ตกทอดกันมาแบบมุขปาฐะ กันตรึมเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมมากในเขตอีสานใต้ ในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์

4.1 กัณฑ์มคธเกียรติกัด ส.สไปทอง

เกียรติกัด ประทุมรัตน์ (หัวหน้าคณะและนักร้องฝ่ายชาย) (สัมภาษณ์. 2547) เล่าให้ ผู้เขียนฟังว่า ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 86 หมู่ 6 บ้านโคกโพธิ์ ตำบลสะเดา อำเภอพลับพลาย จังหวัด บุรีรัมย์ เคยรับรางวัลชนะเลิศการประกวดวงกัณฑ์มคธที่บ้านหลายรางวัล รวมทั้งได้รับเชิญไป แสดงทั้งในและต่างประเทศ สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนบุรีรัมย์ และชาวอำเภอพลับพลาย จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นอย่างยิ่ง รูปแบบของการแสดงเป็นลักษณะกัณฑ์มคธที่บ้าน โบราณ และกัณฑ์มคธ บ้านประยูคต์ มีนางรำประกอบ เป็นการพัฒนาทำร้ายรำผสมผสานกับการแต่งกายด้วยผ้าทอ พื้นเมืองในท้องถิ่น โดยนายเกียรติกัดกับนางบุญมย ประทุมรัตน์ เป็นผู้คิดทำรำและเครื่องแต่งกาย ขึ้นเอง ผสมผสานกับการร้องเพลงกัณฑ์มคธที่บ้านที่มีความเป็นเอกลักษณ์

กัณฑ์มคธนี้ (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.3) มีลักษณะเป็นวงดนตรีชาวบ้านที่เป็น การรวมตัวกันในลักษณะครอบครัว นักดนตรีและนักแสดงเป็นลูกศิษย์และลูกหลาน โดยได้รับการ สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่เป็นศิลปินมโหรีพื้นบ้าน และที่สำคัญเป็นวงกัณฑ์มคธเดียวในเขต ชุมชนตำบลสะเดาที่เป็นรูปแบบพื้นบ้าน โดยพิจารณาจากบทร้อง ทำนอง การแต่งกาย และการรำรำ โดยมีการนำนางรำมาแสดงร่วมด้วย อีกทั้งยังมีการคิดประดิษฐ์ทำรำและเครื่องแต่งกายตาม เอกลักษณ์ของท้องถิ่น ประกอบกับนักร้องฝ่ายชาย-ฝ่ายหญิงที่ทำหน้าที่ร้องโต้ตอบกัน ในภาษา พื้นบ้านไทยเขมรคล้ายกับเพลงปฏิพากย์ของภาคกลาง นอกจากนี้ยังมีการขับร้องเดี่ยวโดยใช้ชอ กัณฑ์มคธบรรเลงคลอเสียงร้อง เช่นเดียวกับการละเล่นที่เรียกว่า “เจียง”

4.2 เครื่องดนตรีวงกัณฑ์มคธเกียรติกัด ส.สไปทอง

เครื่องดนตรีที่ใช้ดำเนินทำนองเป็นเครื่องดนตรีที่สร้างขึ้นด้วยวัสดุที่หาได้ใน ท้องถิ่นจากฝีมือของนักดนตรีพื้นบ้าน ให้เสียงที่มีคุณภาพดีพอสมควรในการบรรเลงและการสื่อ ความในระดับพื้นบ้าน รูปแบบของการผสมวงเรียบง่าย โดยมีเครื่องดนตรีได้แก่ ตรี (ชอกัณฑ์มคธ) คล้ายซออู้ (แต่เล็กกว่า) มีขนาดรูปร่างเป็นเอกลักษณ์ คันทวนแกะสลักเป็นรูปหัวพญานาค ค้ำคันทวน แกะสลักตัวกิ่งก่า แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตชาวบ้าน และสิ่งที่สำคัญนั้นเป็นการทำขึ้นเพื่อความ ถนัดของผู้บรรเลงซออู้ นายขวัญ โสประ โคน (นักดนตรีมือซออู้ที่ถนัดมือซ้าย)

เครื่องประกอบจังหวะที่สำคัญก็คือ สะโกร (กลองกัณฑ์มคธ) ที่เกิดจากฝีมือของครูนัก ประดิษฐ์เครื่องดนตรีชาวบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ รับผิดชอบจากไม้ที่ทำขึ้นเอง ฉาบ และฉิ่ง หาซื้อได้ตามท้องตลาด (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.3)

กัณฑ์มคธเกียรติกัด ส.สไปทอง ถือได้ว่าเป็นวงดนตรีพื้นบ้านเอกลักษณ์ประจำ ท้องถิ่นได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่เป็นศิลปินพื้นบ้าน มีบทบาทหน้าที่ 2 ประการคือ หน้าที่เป็นมหรสพเพื่อความบันเทิงในงานต่าง ๆ และมีหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อประชาสัมพันธ์ของ จังหวัดบุรีรัมย์และชุมชน กัณฑ์มคธนี้ทำหน้าที่รับใช้สังคมและในชุมชนใกล้เคียงจังหวัดบุรีรัมย์

มาโดยตลอด และด้วยความเป็นศิลปินที่ต้องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน รวมถึงการสืบสานและถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านสู่คนรุ่นใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งกันตรึมพื้นบ้านเอาไว้

ภาพประกอบ 6.3 วงกันตรึมคณะเกรียงศักดิ์ ส.สไปทอง
ที่มา (ธรรบ จันทรเต็ม. 2549 : อัดสำเนา)

ภาพประกอบ 6.4 กะโน้บดิงตอง (ตักแตนตำข้าว)
ที่มา (สืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้. 2549 : อัดสำเนา)

5. กะโنبิงตอง (ระบำตักแตนตำข้าว)

กะโنبิงตองเป็นการละเล่นพื้นเมืองที่ได้รับความนิยมกันมากในแถบอีสานใต้ แหล่งกำเนิดของการละเล่นนี้ คือ จังหวัดสุรินทร์ เป็นการละเล่นที่เลียนแบบลีลาการกระโดดเคลื่อนตัวของตักแตนตำข้าว ที่มีลำตัวสีเขียว (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.4)

สงบ บุญคล้าย (2522 : 102-104) กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการละเล่นชนิดนี้ว่ามีเรื่องเล่าถึงชวานาคคนหนึ่งชื่อ “ตาเหมือน” ภูมิลำเนาอยู่บ้านรำเบอะ ตำบลไหล อำเภอบำราศ จังหวัดสุรินทร์ วันหนึ่งตาเหมือนได้ออกไปดูข้าวที่ทุ่งนา และได้เอาไขไปวางดักปลาด้วย หลังจากวางไขเสร็จก็มานั่งพักผ่อนอยู่ใต้ร่มไม้ริมลำธาร เอนหลังฟังต้นไม้อย่างสงบ และได้ฟังสายตาไปยังทุ่งนามองดูข้าวที่กำลังงามเขียวชอุ่ม ในขณะนั้นได้มองเห็นตักแตนตำข้าวสองตัวเกาะอยู่บนใบข้าว หันหน้าเข้าหากันทำท่าเหมือนเกี่ยวพาราสีกัน ตาเหมือนพยายามฟังสายตามองและเกิดความประทับใจในท่าทางต่าง ๆ ของตักแตนตำข้าวสองตัวนี้ จึงเกิดความคิดว่าถ้าหากนำลักษณะการเดินของมันไปประยุกต์ในการรำรำของคนคงจะดีไม่น้อย จึงได้พยายามสังเกตและจดจำท่าทางของตักแตนตำข้าวทั้งสองตัวนี้ไว้อย่างละเอียดลออ เมื่อกลับถึงบ้านตาเหมือนจึงได้สอนให้เด็ก ๆ ลูก ๆ หลาน ๆ เดินตามลีลาตักแตนตำข้าวที่เกบอก แล้วค่อย ๆ เป็นลีลาท่าทางจนเป็นที่น่าพอใจ ซึ่งการละเล่นชนิดนี้ในช่วงแรกเด็ก ๆ ยังไม่มีการสวมชุด ต่อมาการเล่นเป็นที่นิยมและเป็นแบบอย่างแพร่หลายไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ จนเริ่มมีการพัฒนาการสวมชุดเหมือนตักแตนตัวจริง จนครูใหญ่โรงเรียนปราสาทศึกษาคาร (สมัยนั้น) ได้ทดลองละเล่นกันเป็นหมู่ ซึ่งเป็นที่ประทับใจแก่ประชาชนคนดูเป็นอันมาก จึงได้ถูกจัดเป็นการแสดงชุดหนึ่งในเทศกาลงานช้าง จังหวัดสุรินทร์ จนการแสดงกะโنبิงตองเป็นที่แพร่หลายต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การละเล่นในช่วงกันตรึมพื้นบ้านบรรเลงทำนองกะโنبิงตอง ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ได้แก่ ซอกันตรึม (ตรัว) 1 คัน ปี่สไล 1 เลากลองกันตรึม (สะโกร) 1 คู่ ฉิ่ง ฉาบ และกรับ

6. เรือมลูตอันเร (รำกระทบสาก)

สงบ บุญคล้าย (2522 : 98-100) กล่าวว่า ประเพณีการเล่นเรือมลูตอันเรเป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่โบราณ ไม่สามารถสืบทราบได้ว่าใครเป็นผู้คิดขึ้น จากปากคำของผู้เฒ่าผู้แก่เล่าต่อกันมาว่าการเล่นเรือมลูตอันเรแต่เดิมไม่มีจังหวะจะโคนอะไร แต่ต่อมาได้วิวัฒนาการจนเป็นจังหวะที่มีลีลาอ่อนช้อย สวยงาม เข้าใจว่าสมัยโบราณในยามค่ำคืนที่เสร็จสิ้นภารกิจประจำวัน สาว ๆ ก็จะพากันมาตำข้าวกับครกใบใหญ่ หนุ่ม ๆ ที่ว่างงานก็เดินเป่าขลุ่ยมาเกี่ยวสาว พอเสร็จงานตำข้าวหนุ่มสาวก็พากันเล่นกระทบสากเพื่อความสนุกสนาน หนุ่มที่อยากแสดงความสามารถอดสาว ๆ ก็จะรำเข้าสากที่เรียกกันว่า “ลูตอันเร” (“ลูต” หมายถึง กระโดดข้าม-เข้า “อันเร” หมายถึง สาก) ส่วนหนุ่มสาวคู่อื่น ๆ ก็จะร่ายอยู่นอกวง แต่ถึงอย่างไรในตอนนั้นก็รำไปเรื่อย ๆ เพื่อความสนุกโดยไม่มีจังหวะเป็นมาตรฐานอย่างปัจจุบัน (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.5)

ภาพประกอบ 6.5 เรือมลูคอันเร (รำกระทบสาก)

ทิมา (หนังสือเรียนศิลปศึกษา ศิลปะกับชีวิต 1-2. 2533 : 129)

เรือมลูคอันเรใช้วงกันตรึมพื้นบ้านบรรเลงทำนองลูคอันเร ประกอบด้วยเครื่องดนตรี ได้แก่ ซอกันตรึม (ตรัว) 1 คัน ปี่สไล 1 เลา กลองกันตรึม (สะ โกร) 1 คู่ ฉิ่ง ฉาบ และกรับ

การละเล่นชนิดนี้ต่อ ๆ มาได้แพร่หลายกันมากขึ้น จึงมีผู้คิดกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ กล่าวคือให้เล่นได้เฉพาะเดือน 5 เรียกเป็นภาษาถิ่นว่า “แคเจตร” (แจตร-จิตรมาส) การเล่นมีระยะเวลา 1 เดือนเต็ม ซึ่งในเดือนนี้เป็นเดือนที่จะต้องมีการหยุดทำการทำงานทุกอย่าง ผู้หญิงจะหยุดทอผ้า ผู้ชายจะหยุดเลื่อยไม้ เป็นต้น การแบบหยุดนี้จึงถือเป็นธรรมเนียมของท้องถิ่นที่ถือกันมาแต่โบราณ ชาวบ้านเรียกว่า “ตอม” (ตอม หมายความว่า งดเว้น) และยังถือกันว่าเมื่อถึง “แคเจตร” แล้วไม่หยุดงาน ผู้ใดยังคือดิ่งทำงานอยู่จะไม่เป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง บางที่อาจถึงฟ้าผ่าตายได้ ด้วยสาเหตุที่ต้องหยุดงานตามประเพณีนี้เองจึงทำให้มีเวลาว่างมากจึงมีการละเล่นสนุกอย่างอื่น ๆ อีก เช่น การเล่นสะบ้า เล่นสงกรานต์ และเรือมตรุษ เป็นต้น

7. เรือมตะลือก (ระบำกะลา)

สงบ บุญคล้อย (2522 : 109-110) กล่าวไว้ว่า “เรือมตะลือก” เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวอีสานใต้ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความนิยมของชาวพื้นบ้านในการปลุกมะพร้าวในแถบอีสานใต้ มีลักษณะอย่างหนึ่งที่แตกต่างกันไปจากชาวอีสาน โดยทั่ว ๆ ไป คือแต่ละหมู่บ้านจะมีต้นมะพร้าวขึ้นร่มครึ้ม ความนิยมปลุกมะพร้าวมีมาแต่โบราณถือกันว่าเมื่อลูกหลานแต่งงานพ่อแม่จะมอบที่ดินให้ทำกินและเป็นที่พักบ้าน ก่อนอื่นต้องปลุกมะพร้าวไว้ก่อน การปลุกมะพร้าวเป็นการแสดงถึงความมั่นคง เป็นผู้ที่เชื่อถือได้ เพราะการปลุกมะพร้าวในภาคอีสานนั้นปลุกยาก กว่าที่จะขึ้น

ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ มีความอดทนขยันหมั่นเพียรดูแลรักษาว่าจะมีลูกให้กินได้ต้องใช้เวลาหลายปี การปลูกมะพร้าวถือเป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งในการขึ้นโคกใหม่ ดังนั้นในแถบหมู่บ้านชาวอีสานใต้ จึงมีต้นมะพร้าวขึ้นร่วมครีမ်กระจายโดยทั่วไป

ภาพประกอบ 6.6 เรือมตะลือก (ระบำกะลา)

ทิมา (สุนทรียศาสตร์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น. 2552 : 73)

หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจึงเป็นระยะเวลาที่ว่างงานจะเข้าสู่เดือนหยุดงาน หนุ่มสาวจะนั่งขั้ดกะลามะพร้าวกันที่ลานบ้าน กะลามะพร้าวที่ขั้ดนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ทำทัพพี ทำกระบวยตักน้ำ ฯลฯ และหนุ่มสาวจะเจียคมะพร้าวส่วนหนึ่งเพื่อใช้ประโยชน์ในการนำมาเล่นเพื่อความสนุกสนาน การเล่นเกมเรือมตะลือกนี้มีเคล็ดคืออยู่ว่าถ้าคู่ใครแล้วสามารถแกะกะลามะพร้าวแตก คู่ นั้นคาดว่าจะได้แต่งงานกัน การเล่นเกมนี้จึงนิยมเล่นกันหลังฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว เพื่อเป็นการฉลองความอุดมสมบูรณ์และแสดงออกถึงความสามัคคีของชาวบ้านที่ช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าว ถือเป็นการเล่นรื่นเริงชนิดหนึ่ง (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.6)

เรือมตะลือก จะใช้วงกันตรึมพื้นบ้านบรรเลง เครื่องดนตรีประกอบด้วย ต้ว (ซอกันตรึม) 1 คัน เป็ยออ (เป็้อ) 1 เลา สะ โกร (กลองกันตรึม) 1 คู่ ฉิ่ง ฉาบ และกรับ เพลงประกอบการเล่นเกมจะใช้เพลงทำนองพื้นบ้านกันตรึม ได้แก่ เพลงจองใจ และเรือมตะลือก

8. เจริ้ง

“เจริญ้ง” เป็นการเล่นอย่างหนึ่งของชาวอีสานใต้ ที่มีลักษณะการเล่นคล้าย ๆ กับหมอลำ หรือเพลงโคราช เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการในการเล่นเจริญ้ง คือ แคน (นิยมใช้แคนเจ็ด) การเจริญ้งจะประกอบด้วย ฝ่ายชาย 2 คน ฝ่ายหญิง 2 คน และคนเป่าแคน 1 คน จะเจริญ้งโต้ตอบกันไปมาใน

ภาษาเขมรสูง โดยเริ่มต้นด้วยเจริยงบทไหว้ครู ปฏิสันถานกับผู้ฟัง และเจริยงถึงความสำคัญของงานนั้น ๆ ว่ามีการบำเพ็ญกุศลอะไร มีอานิสงส์อย่างไร บางครั้งก็มีการยกนิทานประกอบก็ได้ บางครั้งการเจริยงอาจเป็นเชิงกระทู้ถาม คือ ฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ถาม อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ตอบทำนองปุจฉา วิสัชนา หลังจากนั้นจึงเจริยงโดยทั่วไป

ลักษณะการเจริยงในตอนหลังจะเพิ่ม รสสนุกสนานด้วยการใช้คำ ซึ่งเป็นที่พอกพอกใจแก่ผู้ฟังเรียกเสียงเฮฮา จึงมักเป็นหยอกล้อกระทบกระเทียบกระเดียดไปทางตลกคะนอง ตามแบบฉบับของการละเล่นพื้นเมืองโดยทั่วไป เจริยงแบบนี้บางที่เรียกว่า “เจริยงเบริน” มีการเจริยงอีกประเภทหนึ่งที่เคยได้รับความนิยมมาก คือ การเจริยงนิทาน ผู้เจริยงจะนำนิทานเก่า ๆ มาร้อง เช่น กะดามซอ (ปูกาว) ซังเซลจ็อย (สังข์ศิลป์ชัย) ฯลฯ

การเจริยงลักษณะนี้สมัยก่อนได้รับความนิยมเท่ากับกันตรึมพื้นบ้าน แต่ในปัจจุบันคนที่เล่นเจริยงได้ส่วนใหญ่จะมีแต่ผู้สูงอายุ ซึ่งนับวันก็จะลดน้อยลงไป

9. ดงลำไย

“ดงลำไย” เป็นการละเล่นของชาวนบุรีรัมย์ในอดีตที่เคยได้รับความนิยมมาก แต่ปัจจุบันแทบจะไม่มีให้เห็น ได้ยินแต่คนเฒ่าคนแก่เล่าบอกต่อกันมา สาเหตุที่เรียกว่าดงลำไยเพราะการแต่งเนื้อร้องคำสุดท้ายของวรรครับจะต้องลงท้ายด้วยเสียงสระโ อ ดงลำไยเป็นการละเล่นพื้นเมืองอีกชนิดหนึ่งของชาวพื้นเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ การละเล่นชนิดนี้จะแพร่หลายในกลุ่มชาวไทยโคราชในเขตอำเภอนางรอง หนองกี่ เป็นเขตที่มีกลุ่มไทยโคราชอยู่มาก

ลักษณะการเล่นดงลำไยจะคล้ายกับเพลงน้อยของไทยภาคกลาง โดยใช้ภาษาท้องถิ่นร้องโต้ตอบกันระหว่างชายและหญิง ทำนองเกี่ยวพาราสีกัน และจะมีสร้อยลงท้ายด้วยเสียงสระโ อ ส่วนสร้อยเพลงจะมีคำว่า “ดงไหนเอ๋ย ฮาเอ๋ย ลำไย” กลอนเพลงจะแสดงไหวพริบปฏิภาณของคนร้อง ปัจจุบันการเล่นชนิดนี้ไม่ค่อยได้รับความนิยม ผู้ร้องดงลำไยส่วนใหญ่จะเป็นคนสูงอายุซึ่งนับวันจะหมดไป จึงควรที่ผู้สนใจเรื่องเพลงพื้นบ้านจะได้เก็บรวบรวมข้อมูลของการละเล่นชนิดนี้เอาไว้ เพื่อจะได้นำกลับมาฟื้นฟูอีกครั้งเพื่อเป็นการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านเหล่านี้ให้คงอยู่ตลอดไป

10. เรือมจับกรับ (รำจับกรับ)

“เรือมจับกรับ” เป็นการแสดงพื้นบ้านชนิดหนึ่ง การแสดงจะมีทั้งชายและหญิง ลีลาการแสดงจะใช้การขยับกรับเป็นสำคัญ มีการหยอกล้อระหว่างคู่เล่นชายกับหญิง จังหวะจะมีทำเร็วตามลักษณะของเพลง จำนวนผู้แสดงจะมีกี่คู่ก็ได้แต่จะมีคู่ที่ออกมาล่อกันอยู่ 4 คู่ แต่ละคู่จะใช้การรำรำที่แตกต่างกัน (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.7)

วิธีการแสดง เริ่มด้วยการไหว้ครู เป็นการแสดงการคารวะต่อครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา ใช้เพลงที่เรียกว่า “ถว้ายกรู” จบเพลงไหว้ครู ต่อด้วยเพลงที่ 2 อาไยกลาย คู่แรกจะออกมาล่อตามลักษณะของเพลง เพลงที่ 3 กันต้อบ คู่ที่สองจะออกมาล่อจังหวะเพลงจะเร็วขึ้นอีกชนิดหนึ่ง เพลงที่ 4 ปะการัญเจก คู่ที่สามจะออกมาล่อ ความเร็วจะลดชนิดหนึ่ง เพลงที่ 5 โอละนอย คู่ที่สี่จะออกมาล่อ

และคู่นี้จะรำเร็วขึ้นลีลาของกลุ่มก็จะมากขึ้น ช่วงสุดท้ายของเพลงจังหวะจะเริ่มช้าลงเล็กน้อย ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้แสดงทั้งหมดเตรียมพร้อมที่จะอยู่ในช่วงจบการแสดง คนตรีก็จะทอดเสียงลง

ภาพประกอบ 6.7 เรือมจับกรับ (รำจับกรับ)

ทิมา (สุนทรียศาสตร์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น. 2552 : 75)

เรือมจับกรับจะใช้วงกันตรึมพื้นบ้านบรรเลง เครื่องดนตรีประกอบด้วย ตรี (ซอกันตรึม) 1 คัน เป็ยออ (เป็ยอ) 1 เลา สะ โกร (กลองกันตรึม) 1 คู่ ฉิ่ง ฉาบ และกรับ เพลงประกอบการละเล่นจะใช้เพลงทำนองพื้นบ้านกันตรึม ได้แก่ เพลงถวายนกรู (มอญ โยนดาบ) อาโยกลายกันต๊ับ ปะการัญเจก และ โอละนอย

11. เรือมปันโจล (รำเทพประทับทรง)

“เรือมปันโจล” เป็นการแสดงที่แทรกอยู่ในพิธีกรรม ที่เรียกว่า “บองบ็อด” แปลว่า การรักษาคณ ไข้ พิธีกรรมชนิดนี้นับว่าเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาอย่างหนึ่งในลักษณะของความเชื่อ ผู้ที่ทำพิธีจะต้องเป็นผู้ที่ถือศีลและปฏิบัติตนไปในทางที่ดีงามอยู่เสมอ และจะต้องได้รับการถ่ายทอดวิชาจากครูอีกทอดหนึ่ง

การเริ่มพิธีกรรม เมื่อคนทรงเข้าสู่โรงพิธี จุดเทียนธูป ท่องคาถาถึงคุณเทพดาต่าง ๆ และเมื่อเทพเริ่มประทับทรงแล้ว ผู้ทำพิธีก็จะรำไปรอบ ๆ สี่ทิศ ร่ายรำในลักษณะต่าง ๆ ที่ช่วยเสริมในการรักษาอาการป่วยไข้ โดยเฉพาะคนที่ป่วยเป็นอัมพาต การรักษาด้วยวิธีทรงนี้มีได้มุ่งหมายให้คนไข้นั้นหายขาด แต่หากว่าเป็นการรักษาเพื่อเพิ่มพูนกำลังใจให้คนไข้ต่อสู้กับโรคภัยต่าง ๆ ที่มาเบียดเบียน ถึงแม้จะไม่ได้เป็นการรักษาโดยตรงก็ได้ประโยชน์ในทางอ้อมเป็นอย่างมาก

เริ่มปั่นโจล จะใช้วงกันตรึมพื้นบ้านบรรเลงประกอบการละเล่นทำนองพื้นบ้าน ได้แก่ เพลงกัญญ์จัญเจก อาไยกั๊ด และเข็บจ๊ะฮ์

เครื่องดนตรีมีดังนี้ ตรัว (ซอกันตรึม) 1 คัน เป็ยออ (เป็้อ) 1 เลา สะ โกร (กลองกันตรึม) 1 คู่ ฉิ่ง ฉาบ และกรับ ในปัจจุบันบางพื้นที่ใช้ แคน ร่วมบรรเลงด้วย

ภาพประกอบ 6.8 โจลมะมั่วด (การทรงเข้าผี)

ทิมา (สุนทรียศาสตร์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น. 2552 : 77)

12. โจลมะมั่วด (การทรงเข้าผี)

“โจลมะมั่วด” เป็นพิธีกรรมที่สืบทอดและปฏิบัติกันมานาน คนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังต่อกันมาว่า เพื่อรักษาคนป่วยที่มีอาการเจ็บป่วยและรักษาไม่หาย จึงมีการบนว่าถ้าเล่นมะมั่วดแล้ว ก็ขอให้หายจากการเจ็บป่วย การเข้าทรงมะมั่วดมีจุดประสงค์เพื่อต้องการทราบว่า ทำไมถึงป่วย ? สาเหตุเพราะอะไร ? ใครทำให้ป่วย ? ผู้ที่ทำให้ป่วยต้องการอะไร ? การเข้าทรงจะให้ใครเข้าทรงก็ได้ แล้วแต่จะเข้าทรงคนไหนได้ อาจเป็นคนป่วยเอง หรือ ลูก ๆ หลาน ๆ ก็ได้ การเข้าทรงจะไม่กระทำกันเป็นประจำ จะไม่คำนึงถึงเดือนปี แต่จะต้องเป็นวันพฤหัสบดีเท่านั้น และวันนั้นจะต้องเป็นวันที่รวมญาติของผู้ที่เจ็บป่วยทั้งหมดเพื่อมาร่วมในพิธี (ธงรบ ขุนสงคราม. 2552 : 77)

“พิธีเข้าทรง” ผู้เข้าทรงยกขันธัญเชิญปะกำ ซึ่งเป็นสิ่งของแต่โบราณที่รวมของญาติโกโหติกา เชิญมาเพื่อให้เข้าทรง เข้าร่าง ถ้าทรงเข้าร่างแล้วขันที่อยู่ในมือจะเริ่มสั่น จนกระทั่งขันหล่นและสิ่งของในขันกระจัดไปทั่ว เป็นการแสดงให้รู้ว่าทรงได้เข้าร่างแล้ว ร่างทรงเริ่มจะรำรำไปตามทรงที่เข้า แล้วเริ่มแต่งองค์ทรงเครื่องเพื่อความสวยงาม ขณะแต่งองค์ทรงเครื่องก็จะ

ร้ายรำไปตามจังหวัดคลองที่บรรเลงด้วยวงปี่พาทย์เขมรจนเป็นที่พอใจ หลังจากนั้นวงปี่พาทย์จะหยุดเล่นชั่วคราว ในช่วงที่วงปี่พาทย์หยุดบรรเลง ก็จะมีคนคอยถามอยู่ข้าง ๆ จะซักถามว่า ใครเข้ามา แล้วต้องการอะไร ต้องการให้ทำอะไร เช่น บางคนอาจจะโดนผีลูกของตัวเองที่เสียชีวิตไปนานแล้วเมื่อตอนเด็กจนลืมทำบุญไปให้ จึงมาขอส่วนบุญ ต้องการให้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ เป็นต้น เมื่อรู้ความต้องการของทรงแล้ว ก็รับปากว่าจะทำให้ตามนั้น เมื่อเสร็จพิธีก็นำกรวยที่ประกอบพิธีตอนแรกมาพนมมือไหว้อัญเชิญออก วงปี่พาทย์เขมรก็เริ่มบรรเลง หลังจากนั้นก็รื้อเพดานผ้าที่ประกอบพิธีออก เป็นอันเสร็จพิธี (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.8)

“โกลมะมั่วด” (การทรงเข้าผี) จะใช้วงดนตรีปี่พาทย์เขมรบรรเลงประกอบพิธี เครื่องดนตรีประกอบด้วย ระนาดเอก 1 ราง ฉิ่งวงใหญ่ 1 วง ปี่สไล 1 เล้า กลองทัด 1 คู่ ตะโพน 1 ใบ ฉิ่ง ฉาบ และกรับ บรรเลงเพลงประกอบพิธีกรรมโดยทั่วไป

13. รวมเผ่าไทยบุรีรัมย์

บุรีรัมย์เป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขตอีสานใต้ มีเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงทั้ง 4 ทิศ 4 ด้าน มีประชาชนหลายกลุ่มอาศัยอยู่ในจังหวัด แต่ละกลุ่มมีภาษาถิ่นเป็นของตนเอง คือ ไทยโคราช ประชาชนที่ใช้สำเนียงใกล้เคียงทางโคราช คือ กลุ่มแถบอำเภอนางรอง หนองกี่ บางทีก็เรียกกลุ่มชนนี้ว่า “ไทยเบ็ง” ส่วนกลุ่มที่ใช้ภาษาลาวมากที่สุด คือ แถบอำเภอพุทไธสง กลุ่มที่ใช้เขมร คือ กลุ่มแถบอำเภอประโคนชัย บ้านกรวด และอำเภอละหานทราย และกลุ่มสุดท้ายที่ใช้ภาษาญ (ส่วย) คือ กลุ่มที่อยู่แถบอำเภอสตึก คนทั้ง 4 กลุ่มต่างก็มีความผูกพันเกี่ยวข้อง ติดต่อเชื่อมโยงกันอยู่เสมอ ถึงแม้พิธีการหรือการแสดงออกบางครั้งจะแตกต่างกัน ไปบ้างตามความเชื่อและภาษาที่ใช้ แต่ทั้งหมดก็เป็นคนไทยที่นับถือชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมหัวใจของคนไทยทั้งชาติ (ผกา เบญจกาญจน์. 2531 : 13-17)

การแสดงชุดรวมเผ่าไทยบุรีรัมย์ มีดังนี้

ชุดที่ 1 ไทยโคราช ยีศรูปแบบและเพลงโคราช

ชุดที่ 2 ลาว ยีศรูปแบบตามลักษณะการดำเนินชีวิตของคนลาวในท้องถิ่นที่มีท่าทาง กระฉับกระเฉง

ชุดที่ 3 เขมร ยีศรูปแบบการรำกรับมาจากทางเขมรต่ำที่ถ่ายทอดมาจากวัฒนธรรมเขมร

ชุดที่ 4 ญ (ส่วย) ยีศรูปแบบการรำมาจากพิธีกรรม “เรือมมะมั่วด” ของชาวญ (ส่วย) บ้านหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์

การแต่งกาย (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.9) ใช้ผู้แสดงเป็นผู้หญิงล้วน เผ่าละ 2 คน

1) ไทยโคราช นุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อคอกลมแขนสั้น มีผ้าขาวม้าคาดเอว เก้าอี้สูง

2) ลาว นุ่งซิ่นมีเชิงสั้น ผ้าขาวม้ารัดอกปล่อยชาย เก้าอี้สูง ทัดดอกไม้

3) เขมร นุ่งโจงกระเบนยาว สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอก ห่มสไบด้วยผ้าสีสด

คาดเข็มขัดทับ

4) กุญ (ส่วย) นุ่งฉิ่นยาวมีเชิง สวมเสื้อคอกลมแขนกระบอก ใต้วงนุ และทัดดอกไม้
สีขาว 2 ข้าง

ภาพประกอบ 6.9 รวมเผ่าไทยบุรีรัมย์
ที่มา (การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. 2531 : 15)

ในการแสดงจะใช้วงดนตรีพื้นเมือง โปงกลาง บรรเลงประกอบการขับร้อง ได้แก่ เพลง
โคราช เพลงชุดโปงกลาง (ทำนองบุญเดือนหก) เพลงแกวนอ เพลงโมเวงชุดศึก และเพลงอาไยจ๊ะ

โอกาสในการละเล่น งานพิธี งานรื่นเริง และงานประเพณีต่าง ๆ ถือว่าเป็นเอกลักษณ์
ของจังหวัดบุรีรัมย์

14. บุรีรัมย์ตาน้ำกิน

“บุรีรัมย์” เป็นจังหวัดหนึ่งที่อยู่ทางตอนใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีฉายาในสมัย
โบราณว่า “บุรีรัมย์เมืองตาน้ำกิน” คำกล่าวนี้ติดปากมาแต่โบราณว่าใครมาอยู่บุรีรัมย์จะต้องตาน้ำกิน
สาเหตุที่เป็นดังนี้ เนื่องจากเดิมที่เมืองบุรีรัมย์กันดารน้ำมาก ไม่มีน้ำพอที่จะบริโภคในฤดูแล้ง เพราะ
พื้นดินเป็นดินทรายไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้นานในฤดูแล้งจึงขาดน้ำดื่มมาใช้ ชาวบ้านเมื่อ
อยากจึงคิดหาทางแก้ไข โดยวิธีการไปตักเอาน้ำขุ่นที่อยู่ตามก้นสระหรือบ่อ มาทำให้ตกตะกอนเพื่อ
น้ำนั้นจะได้ใส นำไปบริโภคได้ นับว่าบรรพบุรุษของชาวบุรีรัมย์รู้จักการใช้วิธีการอันชาญฉลาด
แก้ไขปัญหาคารขาดแคลนน้ำได้ ถูกหลานตลอดจนคนทั่วไปจึงพากันกล่าวขานรำลึกติดปากกันมา
จนกระทั่งทุกวันนี้ แต่ในปัจจุบัน “บุรีรัมย์ตาน้ำกินหรือดื่ม” กลายเป็นอดีตอยู่ในความทรงจำของ
คนรุ่นปู่ ย่า ตา ยาย ไปเสียแล้ว (ผกา เบญจกาญจน์. 2531 : 20-22)

การแต่งกาย (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.10)

- 1) ชาย นุ่งโจงกระเบนยาว (ผ้าพื้นเมืองลาย) สวมเสื้อคอกลมแขนสั้น มีผ้าคาดเอว
 - 2) หญิง นุ่งโจงกระเบนยาว (ผ้าพื้นเมืองสีแดงสด) ใช้ผ้าขาวม้าพื้นเมืองลายแทนเสื้อ
- ห้ามแบบตะเบงมาน ผมเกล้ามวยเล็ก ๆ ด้านหลัง ทัดดอกไม้สีขาวด้านซ้าย

ภาพประกอบ 6.10 บุรีรัมย์ตำนานกิน

ที่มา (การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. 2531 : 23)

อุปกรณ์การแสดง ประกอบด้วย คุ สานด้วยไม้มีชันยา คนละ 1 หาบ กะลามะพร้าว สำหรับตักน้ำ 1 ใบ เสียม สำหรับขุดดิน และลำไม้ไผ่ สำหรับตักน้ำ ยาวประมาณ 50 - 70 ซม.

ในการแสดงจะใช้วงดนตรีพื้นเมืองโปงลางบรรเลงประกอบเพลงกันตรึม ทำนองกัศเตรย และอาไยแวง โอกาสในการแสดง งานพิธี งานรื่นเริง และประเพณีต่าง ๆ ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดบุรีรัมย์

การแสดงมีลำดับขั้นตอนดังนี้

- 1) หนุ่มสาว เดินทางออกจากบ้าน (หญิงหอบคุตักน้ำ มีกะลาตักน้ำอยู่ในคุ ชายมีลำไม้ไผ่สำหรับตักน้ำ และเสียมสำหรับขุดดิน)
- 2) เริ่มขุดหลุมบริเวณใกล้ ๆ หนองน้ำ
- 3) (หญิง) ตักน้ำใส่หลุม (ขณะที่ชายนั่งปาดขอบหลุมให้เรียบร้อย)
- 4) โขยดินใส่ในหลุม
- 5) ตักน้ำด้วยลำไม้ไผ่

6) (พักเหนื่อย) บทเกี่ยวพาราตี (ทั้งนี้เพื่อรอให้น้ำตกตะกอน)

7) ตักน้ำใส่หาบ เดินทางกลับบ้าน

15. เชิงเหยี่งไข่มดแดง

“ไข่มดแดง” เมื่อเอ่ยถึงคงจะไม่มีชาวอีสานคนใดที่ไม่รู้จัก เพราะถือว่าไข่มดแดงนั้นเป็นอาหารประจำท้องถิ่น จากการทำมีคนรับประทานมากมาย และคุณค่าทางโปรตีนสูง ความนิยมแพร่หลายจึงมีการเหยี่งไข่มดแดงกลายเป็นอาชีพอย่างหนึ่งของชาวอีสานไปโดยปริยาย สามารถประกอบอาชีพนี้เพื่อนำเงินมาจุนเจือครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง การแสดงเชิงเหยี่งไข่มดแดงนอกจากจะสนุกสนานเพลิดเพลิน ยังให้ความรู้สำหรับผู้ที่มิเคยพบเห็น นับว่าเป็นการอนุรักษ์วิชาชีพออกมาเป็นรูปแบบของการแสดงอีกวิธีหนึ่ง เพราะอาชีพต่าง ๆ ของประชาชนในชนบทก็นับได้ว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง (ผกา เบนญกกาญจน์. 2531 : 33)

ภาพประกอบ 6.11 เชิงเหยี่งไข่มดแดง

ที่มา (การเล่นพื้นบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. 2531 : 34)

การแต่งกาย (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.11)

1) ชาย นุ่งกางเกงขาก๊วยสีดำ เสื้อคอกลมแขนสั้น มีผ้าขาวม้าคาดเอว และโพกผม

2) หญิง นุ่งผ้าซิ่นสั้น ใส่เสื้อแขนกระบอกสามส่วน มีสไบห่ม

อุปกรณ์การแสดง ได้แก่ คุใส่ น้ำ ตะกร้าผูกปลายไม้ยาว ผ้าสำหรับกวมดแดง

การจัดการแสดงมีลำดับขั้นตอนดังนี้

1) เดินทางออกจากบ้าน หญิงถือคูใส่ผ้า ชายถือไม้ยาวสำหรับแห่ร่มมดแดง และเหน็บผ้าสำหรับกวนมดแดง

2) มองหารังมดแดง และแห่มดแดงได้เทลงในคูใส่ผ้า

3) นำผ้ากวนมดแดง เพื่อแยกตัวมดแดงออกจากไข่มดแดง

4) เทน้ำออกจากคู และเก็บอุปกรณ์เดินทางกลับบ้าน

ในการแสดงจะใช้วงดนตรีพื้นเมืองโปงลาง บรรเลงเพลงทำนองเซิ้งพื้นบ้านแบบอีสานเหนือ โอกาสในการแสดง งานรื่นเริง งานเทศกาล และงานประจำปีต่าง ๆ

16. เรือมก้อนเตียล (รำทอเสื่อ)

“การทอเสื่อ” เป็นอาชีพพื้นบ้านอย่างหนึ่งของคนในเขตอีสาน และการทอเสื่อนับได้ว่าเป็นมรดกสืบทอดทางด้านวัฒนธรรมอีกแขนงหนึ่ง ทางวิทยาลัยครูบุรีรัมย์ได้ทำการสำรวจหมู่บ้านเพื่อจุดประสงค์ในการจัดตั้งหมู่บ้านเพื่อเป็นผู้นำทางด้านวัฒนธรรม พบว่า หมู่บ้านโคกเมือง นอกจากจะมีปราสาทเมืองต่ำเป็น โบราณสถาน ที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนแล้ว ยังมีฝีมือในการทอเสื่อที่สวยงามมาก เป็นที่ยอมรับของผู้ที่ได้มาพบเห็น จากสิ่งที่สวยงามนี้เอง ภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยครูบุรีรัมย์ เห็นว่าเป็นรูปแบบที่น่าสนใจ เพราะมีขั้นตอนการทำมากมาย เป็นการดึงวิชาชีพให้เข้ามาในรูปแบบของการรำรำ และมีดนตรีเข้าบรรเลงประกอบ นับว่าเป็นการจรรโลงรูปแบบของอาชีพออกไปสู่สายตาประชาชน เพื่อให้ผู้ที่ไม่เคยรู้เคยเห็นได้รับรู้ นับว่าเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้เป็นมรดกสืบทอดได้อีกวิธีหนึ่ง (ผกา เบญจกาญจน์. 2531 : 41-42)

ขั้นตอนและลำดับของการแสดง

1) เริ่มตั้งแต่ชักชวนกันออกจากบ้าน ไปลอนกที่ปลูกไว้ จากนั้นก็นำมาล้าง ตัดกก เหลากก มัดกก ย้อมกก ตากกก แล้วนำมาทอจนสำเร็จรูป

2) การแสดงจะใช้คนเป็นทั้งผู้แสดงและอุปกรณ์ไปด้วยในตัว เช่น แสดงขั้นตอนของกรรมวิธีทอเสื่อให้เห็นด้วย โดยอาศัยลีลาและจังหวะเพลงทางด้านนาฏศิลป์เข้าช่วย

3) การประดิษฐ์ท่ารำก็ใช้ทำทางง่าย ๆ ที่เป็นธรรมชาติ ตามรูปแบบที่เรียบง่าย การแต่งกาย ใช้ลักษณะพื้นบ้าน เพียงแต่ใช้สีสันทันและอุปกรณ์บางอย่างเข้าช่วย เพื่อให้ดูสวยงาม ตามลักษณะของการแสดง (ดังแสดงในภาพประกอบ 6.12)

1) ชาย นุ่งกางเกงขาสั้นสามส่วน สวมเสื้อคอกลม ผ้าขาวม้าคาดทับเอว สวมหมวกสาน

2) หญิง นุ่งผ้าซิ่นยาง สวมเสื้อแขนกระบอก ห่มสไบทับ

การละเล่นใช้วงดนตรีพื้นบ้านบรรเลงทำนองเพลง “แฮเนี้ยก” (แห่นาค) มีจังหวะคล้ายเซิ้งทางอีสานเหนือ เครื่องดนตรีประกอบด้วย ตรี (ซอกันตรี) 1 คัน ปี่สไล 1 เล้า สะโกร (กลองกันตรี) 1 คู่ ฉิ่ง ฉาบ และกรับ เพื่อต้องการให้เป็นรูปแบบวัฒนธรรมอีสานใต้

โอกาสในการแสดง งานประเพณี งานรื่นเริงทั่วไป

ภาพประกอบ 6.12 เรือมก๊อญเตียล (รำทอเสื่อ)

ที่มา (การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. 2531 : 42)

บทสรุป

การละเล่นพื้นบ้าน แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ การแสดงพื้นบ้าน และเพลงพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้าน หมายถึง การละเล่นที่มีการแสดง การรำ ร่ายรำ มีบทเพลงและดนตรีประกอบ ที่ได้วางเป็นแบบแผนและนิยมเล่น หรือถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนแพร่หลาย

เพลงพื้นบ้าน หมายถึง เพลงที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ คิดประดิษฐ์แบบแผนการร้องขึ้นไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาพูดในท้องถิ่นของตน นิยมร้องเล่นกันในเทศกาลหรืองานที่มีการชุมนุมรื่นเริง

จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรม ทำให้เกิดการละเล่นที่เป็นการผสมผสานทั้งเชื้อชาติและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการละเล่นแบบไทยเขมรที่มีลักษณะเช่นเดียวกับการละเล่นในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษ ได้แก่ มโหรีพื้นบ้านเขมร กันตรึมพื้นบ้าน กะโน้บติงตอง (ระบำตี๊กแตนดำข้าว) เรือมลูคอันเร (รำกระทบสาก) เรือมตะลือก (ระบำกะลา) เรือมจับกรับ (รำจับกรับ) เรือมปิ่นโจล (รำเทพประทับทรง) โจลมะมั่วด (การทรงเข้าผี) รวมเผ่าไทยบุรีรัมย์ บุรีรัมย์ตาน้ำกิน เช็งแฮยไซมคแดง และเรือมก๊อญเตียล (รำทอเสื่อ) เป็นต้น

คำถามทบทวน

1. การละเล่นพื้นบ้าน แบ่งออกเป็นกี่ประเภท อะไรบ้าง
2. การละเล่นพื้นบ้านชนิดใด ที่มีลูกคู่ร้องรับว่า “โหนดอแก้ว แกวพ้อเอย นานอแก้วเอย” พร้อมกับปรบมือให้จังหวะ

3. จากภาพ. เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานใต้ มีชื่อเรียกตามภาษาถิ่นว่าอย่างไร

4. การถ่ายทอดแบบ “มุขปาฐะ” เป็นการถ่ายทอดลักษณะใด
5. จากภาพ. เป็นการละเล่นพื้นบ้านอีสานใต้ มีชื่อเรียกตามภาษาถิ่นว่าอย่างไร

6. การละเล่นพื้นบ้านชนิดใด ที่เลียนแบบลีลาการกระโดดเคลื่อนตัวของตั๊กแตนตำข้าว
7. จงอธิบายคำว่า “ลูกอันเร”
8. การละเล่นพื้นบ้านชนิดใด ที่เป็นผลพวงจากการปลูกมะพร้าวของหมู่บ้านชาวอีสานใต้
9. วงกันตรึมพื้นบ้าน จะบรรเลงบทเพลงอะไรบ้าง ประกอบการละเล่นเรื่องจับกรับ
10. พิธีกรรม “โจลมะมัวด” จะใช้วงดนตรีประเภทใด บรรเลงประกอบในการกระทำพิธี

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ และนางบุญมัย (สไบทอง) ประทุมรัมย์. (10 ธันวาคม 2548). สัมภาษณ์.
- หัวหน้าคณะ. 86 หมู่ 6 บ้านโคกโพธิ์ ตำบลสะเดา อำเภอพลับพลาย จังหวัดบุรีรัมย์.
 ชงรบ ขุนสงคราม. (2552). เอกสารประกอบการสอนรายวิชาสุนทรียศาสตร์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น.
 บุรีรัมย์ : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ชงรบ จันทร์เต็ม. (2549). งานวิจัยบทเพลงไหว้ครู: กรณีศึกษากันตรึมคณะเกรียงศักดิ์
 ส.สไบทอง บ้านโคกโพธิ์ ตำบลสะเดา อำเภอพลับพลาย จังหวัดบุรีรัมย์.
 บุรีรัมย์ : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ผกา เบญจกาญจน์. (2531). การละเล่นพื้นบ้านจังหวัดบุรีรัมย์. พิมพ์ครั้งที่ 2.
 วิทยาลัยครูบุรีรัมย์ : เรวัตการพิมพ์.
- สงบ บุญคล้าย. (2522). การละเล่นอีสานใต้ (บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ). บุรีรัมย์ : ศูนย์ส่งเสริม
 และพัฒนาวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์.
- _____. (2541, พฤศจิกายน). “กันตรึมเพลงพื้นบ้านอีสานใต้”, วารสารทางวิชาการราชภัฏ
 บุรีรัมย์ ฉบับปฐมฤกษ์งานมหกรรมวัฒนธรรมแห่งชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 13.
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เทียนวัฒนา.
- สืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้. (2549). (V.C.D.). สุรินทร์ : ไพโรจน์ชาวด.